

Bronzealder: Højbyggerne

I Danmark begyndte man at støbe smykker og våben i bronze for 4000 år siden. I Grækenland var bronzealderen opstået 1000 år før.

Både i Centraleuropa og i Sydsandinavien opstod nye rangdelte samfund. Magt og status blev demonstreret med guld og bronze. Bygningen af tusindvis af enorme gravhøje var et markant udtryk for, hvad det nye samfund kunne præstere.

Der opstod nye byggeskikke. Man boede i gårde, der lå spredt ud over landskabet. Nogle huse var meget store, op til 500 kvadratmeter. De kunne huse familier fra samfundets top. Fornemme våben og smykker fulgte udvalgte mænd og kvinder i gravene. Aldrig før er så store rigdomme blevet lagt i jorden. Det var gravgaver til de døde og offergaver til de magter, der kunne sikre frugtbarhed.

Bronzealderens verden er stadig meget synlig med de tusinder af gravhøje, som ses i det danske landskab.

Bronze Age: The Barrow builders

In Denmark, bronze casting of jewellery and weaponry began 4,000 years ago; in Greece, the Bronze Age arose 1,000 years earlier.

Both in Central Europe and in Southern Scandinavia, a large number of ranked societies emerged. Power and status were demonstrated by gold and bronze. The building of enormous burial mounds was a distinctive expression of the superior skills of this new society.

New building practices evolved in the settlements. The people lived mainly on individual and scattered farmsteads.

Some of the longhouses were very large, up to 500 square metres. They may have housed leading families in society. Fine weaponry and jewellery followed chosen men and women to their graves. Never before had such great riches been placed in the ground. These were grave goods for the dead and sacrificial offerings for the powers responsible for fertility.

The world order of the Bronze Age is still all in evidence in the thousands of burial mounds that characterise the Danish landscape.

Bronzezeit: Die Hügelbauer

In Dänemark begann man vor 4000 Jahren, Schmuck und Waffen aus Bronze zu schmieden. In Griechenland hatte die Bronzezeit bereits 1000 Jahre früher begonnen.

Sowohl in Zentraleuropa als auch in Südsandinavien entstanden neue – nach Rang gegliederte Gemeinwesen. Man demonstrierte seine Macht und seinen Status durch Gold und Bronze. Die enormen Grabhügel waren ein markanter Ausdruck der neuen Gesellschaftsordnung.

In den Siedlungen kamen neue Bauweisen auf. Man lebte überwiegend in Einzelhöfen, die in der Landschaft

verstreut lagen. Für die bedeutendsten Sippen des Gemeinwesens wurden bis zu 500 m² große Langhäuser errichtet. Edle Waffen und Schmuckstücke wurden ausgewählten Männern und Frauen mit ins Grab gegeben. Nie zuvor verschwanden so große Reichtümer im Boden in Form von Grabbeigaben für die Toten und Opfern für die Mächte, die Fruchtbarkeit schenkten.

Die Welt der Bronzezeit ist noch heute durch Tausende von Grabhügeln sichtbar, die die dänische Landschaft prägen.

Skrydstrupkvindens frisure var kompliceret og sammensat med snore og håret over en valk af menneskehår. Det må have været svært at sætte håret selv, så måske måtte hun have hjælp som en rigtig prinsesse.

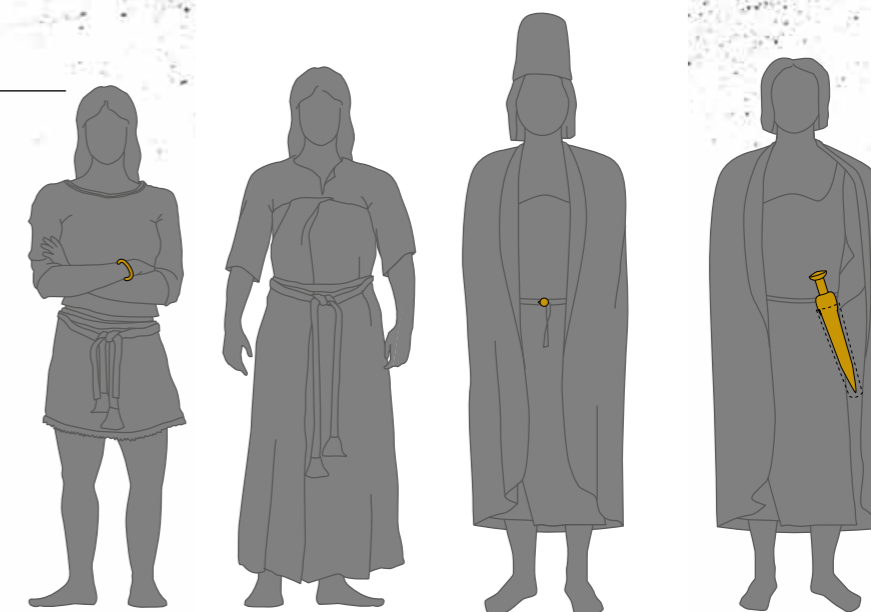

Bronzealderens støbeteknik var avanceret. Smykkets mønster blev stemplet i en voksmodel. Udenpå modellen blev bygget en lerform, som den flydende bronze blev hældt ind i. Voksen smeltede og efterlod et aftryk i leret, som bronzen fyldte ud.

HØJFOLKET

Nogle høje blev konstrueret så kisten med den døde blev bevaret. Derfor har vi i Danmark en unik samling af 3500 år gamle dragter. Mandsdragten bestod af kjortel og kappe og kvindedragten af enten kort eller langt skørt med bluse.

EN ALT FOR TIDLIG DØD

Den fornemme kvinde har tilhørt en betydningsfuld slægt. Hvad hun var bestemt til i livet, ved vi ikke, men hun var kun 16-18 år da hun døde. 700 m herfra er Danmarks længste bronzealderhus udgravet. Man kan besøge stedet og se hvor stort et hus, hun måske har boet i.

HØJ I HATTEN

I store dele af Europa har hatten haft en særlig symbolsk betydning. Derfor har man lagt fine uldhatte i graven – endda to i den samme grav – eller ridset en hat i sten eller ofret en hat af guld.

VIDSTE DU ...

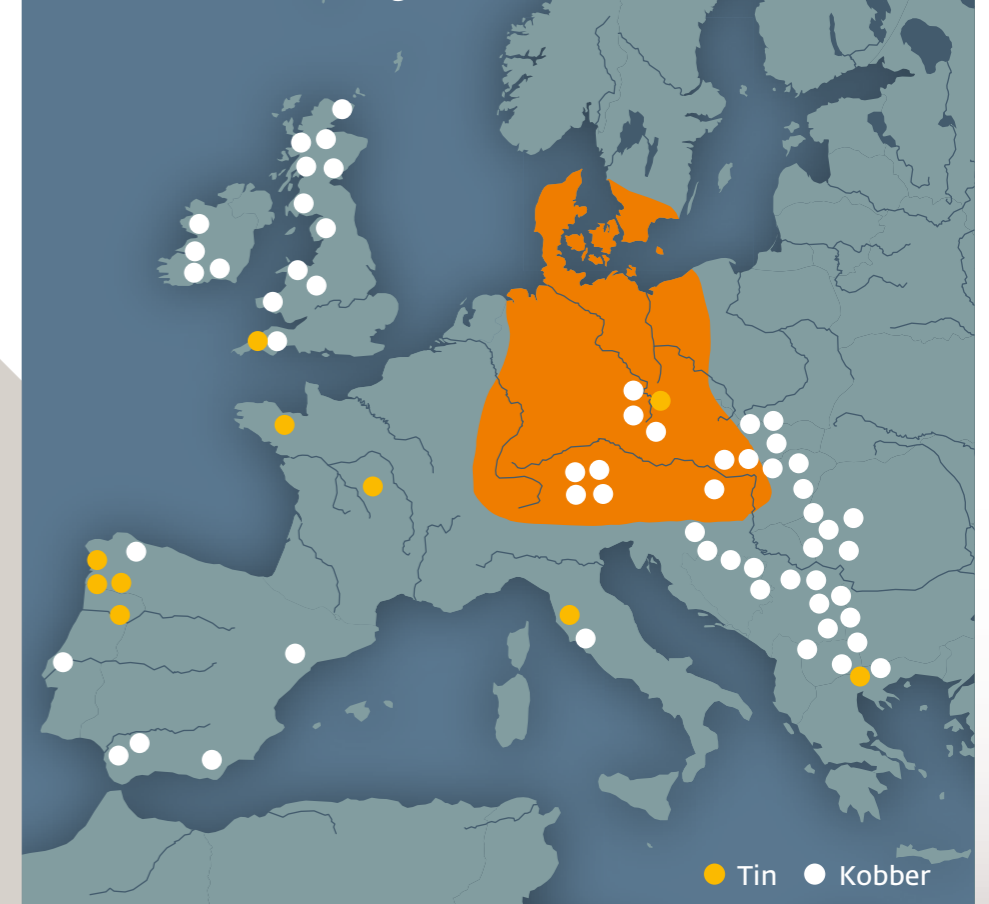
- at der er skåret 700.000 tørv af græsmarker for at bygge en storhøj? Det er 7 fodboldbaner.
- at man holdt bier for at få voks til bronzestøbning og honning til mjød?
- at sværdet blev opfundet i bronzealderen?

FÅ MERE VIDEN:

Besøg udstillingen Arkæologi Haderslev og se den digitale Skrydstrup-gravhøj og andre oldtidsfund.
museum-sonderjylland.dk
kulturarv.dk/danmarks-oldtidilandskabet
1001fortaellinger.dk

TÆTTE FORBINDELSER

Bronze er en blanding af kobber og tin. Det findes forskellige steder i Europa. I det fremhævede område delte man ideer om gravskik, våben, mode mm.

TIDSLINJE

En vigtig egn

Den centrale sønderjyske egn omkring Skrydstrupkvindens gravhøj er fyldt med gravhøje fra bronzealderen. Højene kan følges i lange rækker fra Sydslesvig og op i Jylland. Her gik vejene og skabte forbindelser mellem de enkelte bebyggelser og længere væk ned i Europa.

Vidtforgrenede kontakter var en væsentlig del af bronzealderbefolkningens tilværelse, og nogle mennesker har foretaget årelange rejser. Rejserne bragte ikke bare bronze men også guld til landet. De har sikkert også betydet giftermål og andre tætte aftaler mellem grupper, der ellers levede langt fra hinanden.

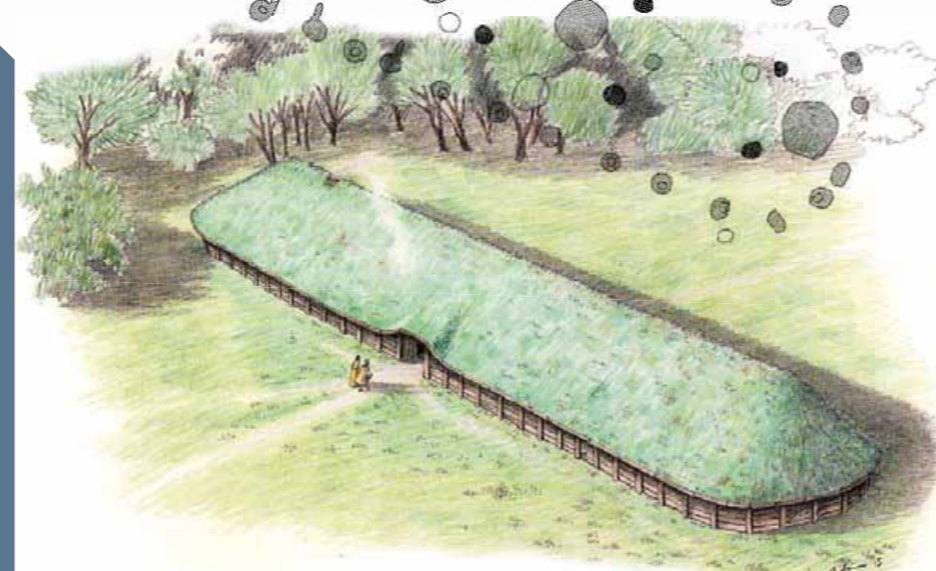
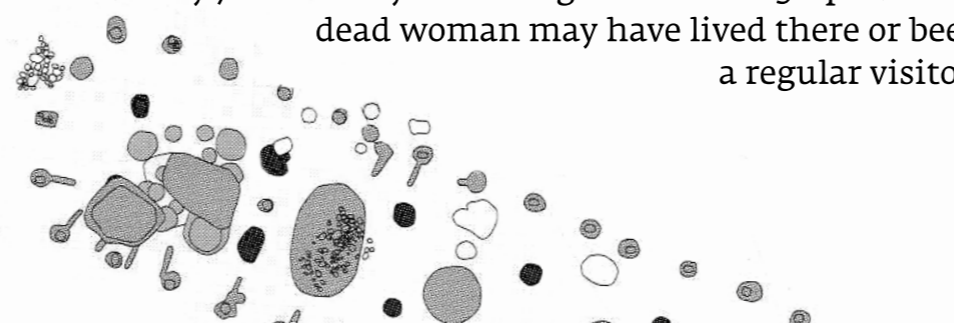
I nærheden af Skrydstrupkvindens høj er fundet flere bebyggelser fra samme tid. Kun 700 m væk ligger således et stort hus på 225 m² fra 1300 f.Kr. Måske har den døde kvinde boet eller haft sin gang der.

An important area

The area around the Skrydstrup woman's burial mound in central South Jutland is full of Bronze Age burial mounds. You can trace them in long lines from Southern Schleswig and up into Jutland. This was where the roads linked the settlements and led down into Europe.

The broad network of contacts was an important part of life in the Bronze Age, and some people travelled for years. The journeys brought not just bronze but also gold into Denmark. No doubt they also resulted in marriages and other close ties between groups living far apart.

Several settlements have been found in the vicinity of the Skrydstrup woman's burial mound dating back to the same time. Only 700 m away was a large house of 225 sq m. The dead woman may have lived there or been a regular visitor.

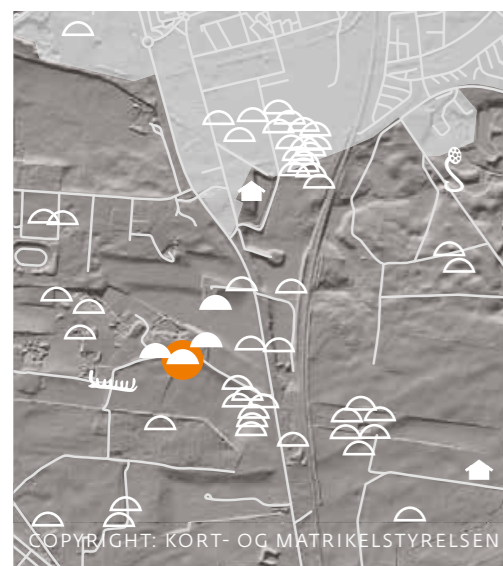

Eine wichtige Gegend

Die Gegend um den Grabhügel der Skrydstrup-Frau ist voller Grabhügel aus der Bronzezeit. Die Hügel lassen sich in langen Reihen von Südschleswig durch Jütland hinauf verfolgen. Hier verliefen die Wege und schufen Verbindungen zwischen den einzelnen Siedlungen und in den Süden Europas.

Weit verzweigte Kontakte waren wesentlich für das Dasein der bronzezeitlichen Menschen, von denen einige jahrelange Reisen unternahmen. Die Reisen brachten nicht nur Bronze, sondern auch Gold ins Land. Wahrscheinlich gab es auch Eheschließungen und andere enge Beziehungen zwischen Gruppen, die eigentlich weit voneinander entfernt lebten.

In der Nähe des Hügels der Skrydstrup-Frau wurden mehrere Siedlungen aus der gleichen Zeit gefunden. Nur 700 m entfernt liegt ein 225 m² großes Haus. Vielleicht hat die tote Frau dort gelebt.

Eggen omkring gravhøjen var meget vigtig i bronzealderen. De fleste gravhøje er forsvundet i dag (◐) og kun nogle få kan stadig ses (◑). I området er fundet bosættelser (🏠), helleristninger (س) og et offerfund med en lur (🔊).

Bronzealderens huse var bygget af egetræ. De er for længst forsvundne, men de kan genfindes ved udgravninger, hvor man kan se, hvor stolperne var gravet ned i jorden. Skrydstrupkvindens hus så måske sådan ud?

Besøg findestedet for bronzealderhuset. (Se vejvisningsskilte).

Vandet strømmede ud

Skrydstrupkvindens grav blev fundet i 1935. En gymnasieelev har beskrevet, hvordan man måtte grave en grøft for at lede vand ud fra graven og det indre af gravhøjen. De våde omgivelser betød til gengæld, at graven var velbevaret. Den havde været forseglet af tynde og uigennemtrængelige jernlag, som var dannet i jorden mellem gravhøjens inderste kerne og dens ydre del.

Kvindens kiste var dækket af en stendynge, som havde været så tæt, at næsten intet jord var trængt ind til kisten.

Et par år tidligere blev der fundet to andre grave i højen. Det var begravelserne af to mænd fra samme tid som kvinden. De havde begge fået et bronzesværd med som gravgave.

The water was pouring out

The Skrydstrup woman's grave was found in 1935. A high school student described how a ditch had to be dug to drain the water from the grave and the inner area of the burial mound. However, the moist atmosphere had kept the grave well preserved. It had been sealed by a thin impenetrable layer of iron that formed in the soil between the inner core and outer mantle of the burial mound.

The woman's coffin was covered by stones so tightly heaped that almost no soil had entered the coffin.

A couple of years earlier, two other graves had been found in the burial mound. The men in these graves were from the same period as the woman. Both men had bronze swords as grave goods.

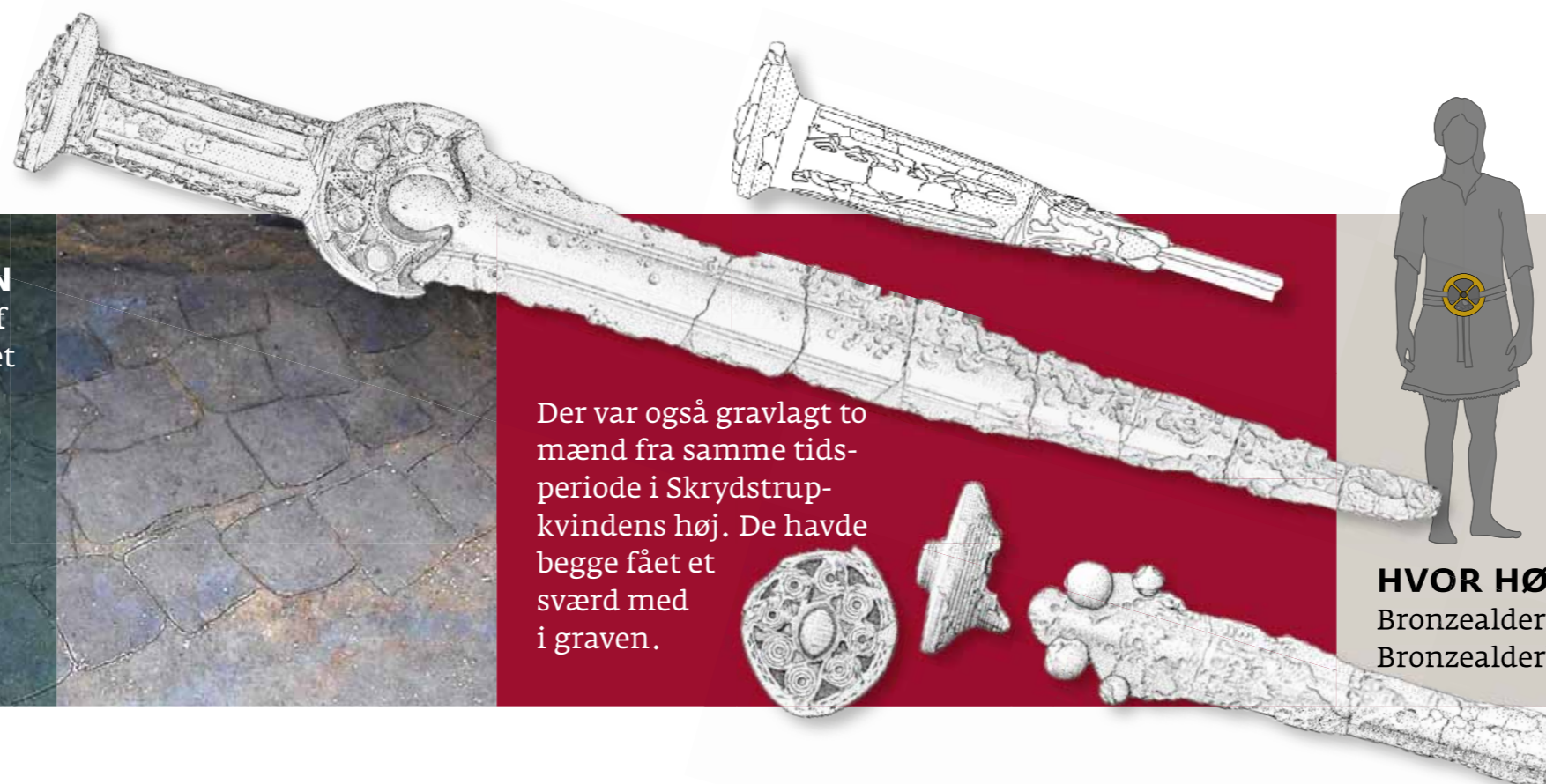

Wasser strömte aus

Das Grab der Skrydstrup-Frau wurde 1935 gefunden. Ein Gymnasiast hat beschrieben, dass ein Graben ausgehoben werden musste, um das Wasser aus dem Grab und dem Inneren des Grabhügels abzuleiten. Dafür war das Grab wegen des feuchten Milieus gut erhalten. Es war von dünnen, undurchdringlichen Eisenschichten versiegelt, die sich im Erdreich zwischen dem Kern des Grabhügels und dem äußeren Teil gebildet hatten.

Der Sarg der Frau war mit einer Steinpackung bedeckt, die so dicht gefugt war, dass fast kein Erdreich in den Sarg eindringen konnte.

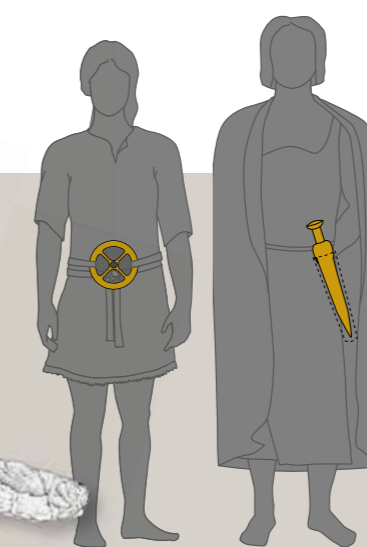
Einige Jahre früher wurden zwei weitere Gräber im Hügel gefunden: Begräbnisse von zwei Männern, die Zeitgenossen der Frau waren. Beide hatten ein Bronzeschwert als Grabbeigabe.

HØJENS BYGGESTEN

Gravhøjene var bygget af græstørv som blev stablet ovenpå hinanden med græsset nedad. I heldige tilfælde kan man stadig se de enkelte tørv, når man udgraver en høj.

Der var også gravlagt to mænd fra samme tidsperiode i Skrydstrupkvindens høj. De havde begge fået et sværd med i graven.

HVOR HØJ ER DU?

Bronzealdermand: 180 cm
Bronzealderkvinde: 160 cm

VIDSTE DU ...

- at mændene i bronzealderen barberede sig?
- at de gravlagte kvinder var enten kortklippede eller havde opsatte frisurer med håret?
- at man i 1800-tallets krige brugte gravhøjene til skytteskjul og ud-kigsposter?

Gravens garderobe

Skrydstrupkvinden lå på et koskind og var dækket af to vævede tæpper. På underkroppen var hun svøbt i et stort sammensyet stykke stof, som blev samlet om hoften med et vævet bælte. På overkroppen bar hun en kort bluse, som har fine broderier i halsudskæringen og på ærmerne. Ved hendes fødder lå to sammenfoldede stykker stof, og her blev resterne af et par lædersko også fundet.

Hendes hår var opsat i en frisure, som blev holdt på plads af flere snore og et hårnet af hestehår. Ved hvert øre lå en guldring og ved siden af hendes hoved en hue. Alle dragtdele var fremstillet af naturfarvet fåreuld.

Syning og broderi var vigtige teknikker i bronzealderens dragt. Tilskæringen af blusen stammer fra en ældre håndværkstradition, hvor skind var hovedmaterialet.

Wardrobe from beyond the grave

The Skrydstrup woman lay on a cowhide and was covered by two woven blankets. A large piece of seamed cloth was swathed around her lower body, fastened at the hip by a woven belt. Her short blouse was decorated with fine embroidery at the neckline and on the sleeves. Two pieces of cloth were folded at her feet with the remains of a pair of leather shoes nearby.

Her hair was carefully arranged and held in place by several strings and a horsehair hairnet. Beside each of her ears was a golden ring, and a cap was placed beside her head. All the garments were produced from natural-coloured sheep wool.

Sewing and embroidery were important techniques in the Bronze Age clothing. The cut of the blouse dates back to an older style of craftsmanship featuring animal skin as the main material.

Die Bekleidung aus dem Grab

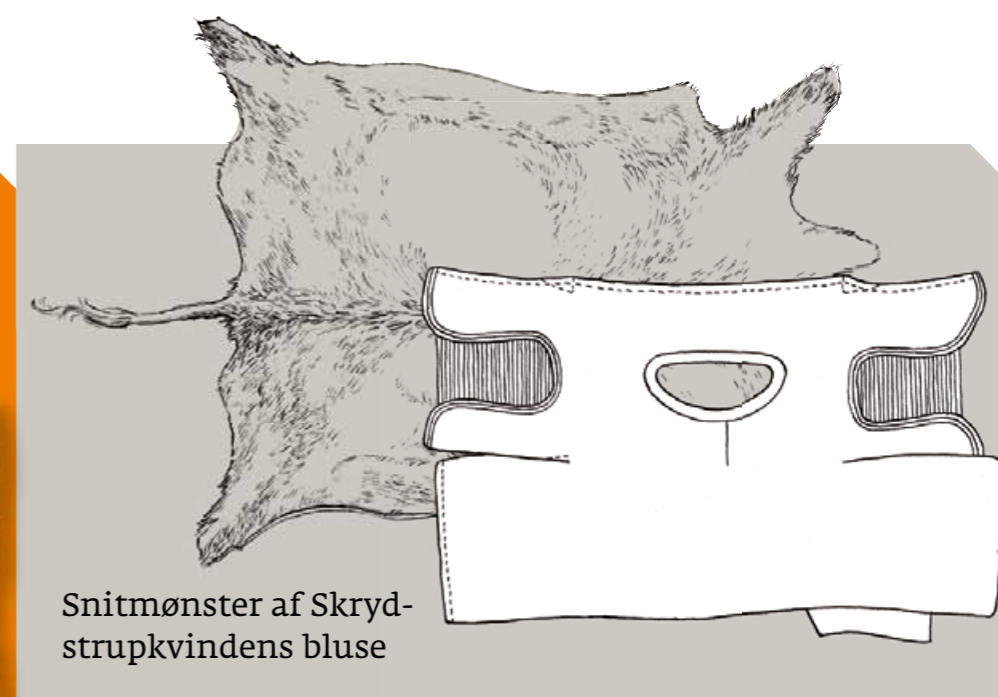
Die Skrydstrup-Frau lag auf einem Kuhfell unter zwei gewebten Decken. Um ihren Unterkörper war ein großes zusammengenähtes Stück Stoff drapiert, das um die Hüfte von einem gewebten Gürtel zusammengehalten wurde. Am Oberkörper trug sie eine kurze Bluse mit schönen Stickereien am Halsausschnitt und an den Ärmeln. Zu ihren Füßen lagen zwei gefaltete Stoffstücke und die Reste eines Paares lederner Schuhe.

Ihr Haar war zu einer Frisur hochgesteckt, die durch mehrere Schnüre und ein Haarnetz aus Rosshaar zusammengehalten wurde. An jedem Ohr lag ein goldener Ring und neben ihrem Kopf eine Haube.

Nähen und Sticken waren wichtige Techniken bei der Herstellung bronzezeitlicher Kleidung. Der Zuschnitt der Bluse geht auf eine ältere handwerkliche Tradition zurück, in der vor allem Leder und Fell verwendet wurden.

Skrydstrupkvinden i kisten. Hun var 16-18 år og 170 cm høj. Hendes hår havde været blond med en rødlig glans. Det var langt og sat op i en kompliceret frisure, som blev holdt på plads af et hårnet.

Snitmønster af Skrydstrupkvindens bluse